

Ks. prof. dr hab. Dariusz Lipiec

Lublin, 29.11.2021 r.

Katedra Teologii Pastoralnej

Wydział Teologii

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

w Lublinie

Recenzja rozprawy doktorskiej

mgr Julity Marii Rachwalskiej pt. „Style przywództwa w ruchu pentakostalnym”, napisanej na Wydziale Teologicznym Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej pod kierunkiem ks. bp. prof. ChAT dr. hab. Marcina R. Hinza. Warszawa 2021, ss. 477.

Zjawisko przywództwa jest obecne w Kościele od jego początku. Od początku Kościoła widoczna jest również jego hierarchiczna struktura, którą zapoczątkował Jezus ustanawiając Dwunastu i Piotra jako Skalę widzialnej wspólnoty. Swoich przełożonych miały poszczególne wspólnoty chrześcijańskie. Ich działalność opierała się na podstawach teologicznych. Urząd kościelny łączyli oni z charyzmatem przewodzenia. Z biegiem czasu, wraz z rozwojem ilościowym i terytorialnym Kościoła, zmieniał się charakter sprawowanego urzędu. Wraz z postępującą instytucjonalizacją urzędy i posługi kościelne nabierały coraz bardziej charakteru formalnego. Pojawiające się różnice o charakterze teologicznodogmatycznym, liturgicznym, prawnym w kolejnych wiekach doprowadziły do podziałów i rozłamów w Kościele, co miało konsekwencje w różnorodnym pojmowaniu przywództwa kościelnego. Wielorakie rozumienie urzędów kościelnych: ich istoty, zakresu kompetencji i innych ich atrybutów mają obecnie skutki w praktycznej realizacji przywództwa w poszczególnych Kościołach i wspólnotach chrześcijańskich.

Przywództwo kościelne jest przedmiotem refleksji naukowej. Problematyka ta podejmowana jest na gruncie nauk o zarządzaniu, a także nauk teologicznych. Różnorakie zagadnienia odnoszące się do sprawowania urzędów kościelnych podejmowane są między innymi na gruncie teologii dogmatycznej, moralnej czy teologii duchowości. Problematyka przywództwa jest podejmowana także w dziedzinie teologii pastoralnej. W nurt badań

teologicznopastoralnych nad przywództwem wpisuje się rozprawa doktorska mgr Julity Marii Rachwalskiej zatytułowana „Style przywództwa w ruchu pentakostalnym”.

1. Problematyka i struktura rozprawy

Rozprawa doktorska mgr Julity Marii Rachwalskiej składa się z tekstu liczącego 477 stronic, w tym 50 stronicowej bibliografii, dwunastu aneksów oraz streszczenia w języku polskim i angielskim. Na korpus pracy składa się wstęp, pięć rozdziałów i zakończenie. Rozprawa zawiera ponadto stronę tytułową, spis treści, spis tabel, spis wykresów oraz wykaz skrótów. We wstępie rozprawy (s. 13-43) Doktorantka uzasadniła wybór tematu i wszechstronnie nakreśliła jego tło. Wskazała na jego aktualność i zasadność, a także scharakteryzowała aktualny stan badań w tej dziedzinie. Sformułowała ona cel badawczy rozprawy, który przedstawiła w formie pytania: „Celem niniejszej pracy jest analiza przywództwa i jego stylów w ruchu pentakostalnym ze szczególnym uwzględnieniem kontekstu polskiego”. We wstępie Autorka poświęciła wiele miejsca metodzie badawczej, którą jest teoria ugruntowana. Opisała ponadto bazę źródłową i strukturę rozprawy.

Określony we wstępie problem badawczy mgr Julita M. Rachwalska rozwiązała w pięciu rozdziałach. W rozdziale pierwszym (s. 44-75) przedstawiła rozumienie urzędu kościelnego w tradycji protestanckiej. Ukazała najpierw urząd kościelny w tradycji luteranckiej, w tym rozumienie Kościoła, nauki o powszechnym kapłaństwie i natury urzędu kościelnego. Następnie przedstawiony został urząd kościelny w tradycji reformowanej. Tutaj ukazane zostało rozumienie Kościoła, a ponadto scharakteryzowani zostali pasterze, nauczyciele, diakoni i starsi. W rozdziale tym opisane zostało również rozumienie urzędu kościelnego w tradycji pentakostalnej. Na tle eklezjologii pentakostalnej omówione zostało powszechne kapłaństwo i natura urzędu kościelnego.

Rozdział drugi (s. 76-140) został poświęcony teorii przywództwa. Doktorantka przedstawiła genezę przywództwa omawiając rozwój jego koncepcji od czasów starożytnych do współczesności. Następnie skupiła się na obrazie przywództwa w historii chrześcijaństwa – od przywództwa kościelnego w Kościele pierwotnym, przez nauczanie św. Augustyna, Marcina Lutra do źródeł poreformacyjnych. Autorka zrelacjonowała rozwój wybranych teorii i modeli przywództwa. Skupiła się ona na przywództwie charyzmatycznym,

transformacyjnym i służebnym. W rozdziale tym zamieściła ponadto definicję przywództwa i opisała jego style.

Rozdział trzeci (s. 141-192) został poświęcony przywództwu jako zagadnieniu teologicznemu. Przedstawiona w nim została korelacja między teologią a problematyką przywództwa, a także ujęcie przywództwa w różnych subdyscyplinach teologicznych: w etyce teologicznej, teologii biblijnej, w teologii praktycznej i misjologii. Scharakteryzowane zostały pola i możliwości zastosowania teorii przywództwa w naukach teologicznych, racje teologicznego namysłu nad przywództwem oraz ostateczny cel przywództwa chrześcijańskiego.

W rozdziale czwartym (s. 193-274) zostało przedstawione otoczenie i środowisko przywódców ruchu pentakostalnego w Polsce. Doktorantka scharakteryzowała współczesne środowisko społeczno-kulturowe, w jakim działają ci przywódcy, wskazując na jego zmienność, konkurencyjność i kryzys wartości. Omówiła także wymiar narodowościowy i wyznaniowy otoczenia. Następnie opisała Kościół Zielonoświątkowy w Polsce jako środowisko przywództwa pastorów. Poruszyła tu takie zagadnienia jak: charakter tego Kościoła, jego Prawo Wewnętrzne, środowiska formacji pastorów i duchowość zielonoświątkową.

Rozdział piąty (s. 275-395) został zatytułowany „Przywództwo w procesie”. Przedstawione w nim zostało przywództwo jako powołanie oraz czynniki wpływające na proces przywództwa pastorów. Są nimi: formacja uczelniana i pozauczelniana, jak również nauczyciele, mentorzy, przyjaciele oraz Kościoły partnerskie. W rozdziale tym przedstawione zostały wewnętrzne procesy przywództwa pastorów, takie jak: zjawiska progresji, etapy przywództwa w procesie, zjawiska wpływu. Autorka opisała ponadto style przywództwa pastorów i efekty tego przywództwa.

W zakończeniu rozprawy, noszącym tytuł „Podsumowanie i wnioski” (s. 396-404) Doktorantka dokonała podsumowania i oceny wyników analiz zawartych w treści pracy. Wskazała na potrzebę dalszych badań nad przywództwem kościelnym, a także na kierunki namysłu badawczego w tej dziedzinie. Zwróciła uwagę na praktyczny aspekt przywództwa w ruchu pentakostalnym i konieczność wielowymiarowej formacji pastorów.

2. Wartość merytoryczna rozprawy

Merytorycznym osiągnięciem mgr J. Rachwalskiej, będącym jednocześnie *novum* rozprawy, jest przedstawienie modelu przywództwa w ruchu pentakostalnym. Doktorantka relacjonuje, że – w przekonaniu pastorów – źródłem tego przywództwa jest Bóg powołujący człowieka na urząd pastora. Pastor jawi się jako ten, który słucha Boga, podejmuje odpowiedzialność za wspólnotę wierzących i w ten sposób wypełnia swoje powołanie. Tak rozumiane przywództwo ma charakter dynamiczny i dokonuje się w ramach procesu. Proces ten jest progresywny: w miarę realizacji przywództwa staje się ono coraz bardziej efektywne, a sam pastor coraz bardziej dojrzały. Nabierane przez niego doświadczenie sprzyja coraz lepszemu kierowaniu wspólnotami wiernych, a przez to ich rozwojowi jakościowemu i ilościowemu.

Doktorantka wskazała, że przywódcom w ruchu pentakostalnym, tak jak innym przywódcom, konieczne jest doskonalenie. Zostało ono określone mianem formacji. Autorka uwzględniła rolę formacji intelektualnej i pastoralnej, pojmowanej przede wszystkim jako nabywanie i doskonalenie umiejętności duszpasterskich. Wiedza i umiejętności konieczne są głównie do przepowiadania słowa Bożego i kierowania wspólnotami wierzących. Formacja pastorów odbywa się w różnych miejscach, a w proces formacji są zaangażowane różnorakie podmioty. Duże znaczenie – według Doktorantki – ma formacja podczas studiów, ale znaczącą rolę odgrywa także formacja pozauczelnianna. W procesie doskonalenia pastorów ważne jest również wsparcie nauczycieli, przyjaciół i różnorodnych mentorów, którzy dzieląc się swym doświadczeniem wpływają na poszerzanie wiedzy i umiejętności pastoralnych, koniecznych do kierowania wspólnotami i udzielania wsparcia poszczególnym ich członkom. Pastorzy ruchu pentakostalnego korzystają także z osiągnięć i doświadczeń partnerskich Kościołów protestanckich. Oddziaływanie nauczycieli, mentorów, przyjaciół, a także wpływ innych wspólnot i przywódców kościelnych ma szczególne znaczenie w przypadku ruchu pentakostalnego, ponieważ model przywództwa nie został w nim ostatecznie skryształizowany.

Wzorem nauk o zarządzaniu Doktorantka przedstawiła etapy przywództwa w ruchu pentakostalnym, uwzględniając przy tym ich specyfikę. Pierwszym etapem jest okres następujący po „nowonarodzeniu”. Charakteryzuje się on podjęciem postanowienia o głoszeniu słowa Bożego i rozpoczęciem przepowiadania w oparciu o wewnętrznie przeżyty imperatyw. Na drugim etapie pastory podejmują decyzję o przyjęciu odpowiedzialności za

wspólnotę wierzących już istniejącą lub powołaniu do istnienia kolejnej. Trzeci etap – według Autorki – to czas intensywnej działalności pastorów, starających się o ilościowy i jakościowy rozwój wspólnot. Etap czwarty charakteryzuje się dojrzewaniem przywództwa pastorów. Polega ono na postrzeganiu własnej działalności nie jako własnej koncepcji, ale jako służby Bogu i ludziom. Na tym etapie uwypukla się służebny charakter przywództwa pastorów. Piąty etap to czas dojrzałej posługi pastorów, którzy posiadają ugruntowaną świadomość przywództwa i potrafią skutecznie go realizować w wymiarze indywidualnym i wspólnotowym.

Walorem rozprawy jest ukazanie problematyki przywództwa w ruchu pentakostalnym w szeroko nakreślonym kontekście. Doktorantka słusznie założyła, że aby zrozumieć jego specyfikę, konieczne jest przedstawienie jego uwarunkowań eklezjologicznych i historycznych oraz uwzględnienie efektów badań nauk o zarządzaniu. Z tego powodu przedstawiła charakterystykę ruchu pentakostalnego jako miejsca realizacji przywództwa. Przywództwo w ruchu pentakostalnym zostało natomiast ukazane w kontekście rozwoju przywództwa w Kościele na przestrzeni wieków.

Innym walorem rozprawy jest wskazanie na naukowy charakter badań nad przywództwem w ruchu pentakostalnym. Swoją wywód Doktorantka poprowadziła dwutorowo: wskazała, że zagadnienie przywództwa jest problemem naukowym podejmowanym na gruncie nauk ekonomicznych. Dowiodła także, że zagadnienie to jest własnym problemem badawczym nauk teologicznych. Dzięki temu, jak wykazała Autorka, przywództwo w ruchu pentakostalnym nie jest jedynie sztuką, którą powinni doskonalić praktycy, ale pełnoprawnym problemem naukowym.

3. Ocena formalna rozprawy

W przygotowanie rozprawy mgr J. Rachwalska włożyła wiele wysiłku. Jej napisanie wymagało przeprowadzenia kwerendy obejmującej piśmiennictwo teologiczne dotyczące problematyki przywództwa oraz literaturę z zakresu nauk o zarządzaniu. Doktorantka zgromadziła literaturę drukowaną i opublikowaną w formie cyfrowej. Przede wszystkim jednak przeprowadziła 37 wywiadów z pastorami ruchu pentakostalnego. Wywiady te zostały poddane analizie według postępowania badawczego właściwego dla teorii ugruntowanej.

Zastosowanie metody ugruntowanej pozwoliło uzyskać dane, jakie były potrzebne do rozwiązania problemu badawczego określonego we wstępie rozprawy, a następnie do zredagowania tekstu pracy. Stosowanie tej metody badawczej w naukach teologicznych nie jest powszechne, dzięki czemu recenzowana rozprawa ma charakter oryginalny.

Podział treści rozprawy jest przejrzysty i wyczerpujący, dokonany według logicznie przyjętej zasady porządkującej. Biorąc pod uwagę treść rozprawy i jej podział wydaje się, że bardziej adekwatny byłby dla niej tytuł: „Przywództwo w ruchu pentakostalnym”. Na korzyść Autorki przemawia obszerny wstęp, w którym opisała metodologię badań i uzasadniła zastosowanie metody ugruntowanej. Także wszystkie rozdziały zostały sporządzone zgodnie z zasadami pisania prac naukowych: oprócz zasadniczej treści zawierają wprowadzenie w prezentowaną problematykę oraz jej podsumowanie. Należy zauważyć ten ostatni element, ponieważ nie we wszystkich rozprawach naukowych jest on sporządzany. Dowodzi to, że Doktorantka opanowała umiejętność syntezy, ważną w pracy naukowej. Potwierdza to również treść i konstrukcja zakończenia, w którym Autorka nie tylko zestawiała wyniki badań osiągnięte w poszczególnych rozdziałach, ale w sposób całościowy i syntetyczny zawarła refleksję nad problemem badawczym.

Ważną cechą każdej rozprawy naukowej jest źródłowość. Mgr J. Rachwalska zebrała znaczą ilość literatury, którą umieściła w liczącej 50 stron bibliografii (s. 405-455). W badaniach oparła się na piśmiennictwie autorów z Kościoła Zielonoświątkowego i z innych wspólnot chrześcijańskich. Uwzględniła również literaturę z zakresu nauk o zarządzaniu. Liczne publikacje Doktorantka podzieliła na wiele kategorii, dzięki czemu odnalezienie wybranej pozycji jest ułatwione.

Przypisy zostały sporządzone w systemie przecinkowym, który Autorka stosuje poprawnie i konsekwentnie w całej rozprawie. Należy zauważyć, że oprócz przypisów odsyłających, w pracy znajduje się znaczna ilość przypisów zawierających informacje, które nie powinny znaleźć się w zasadniczym tekście rozprawy, a są cennym uzupełnieniem wiedzy tam zawartej. W przypisach zawarte są takie informacje, jak: wyniki dyskusji naukowych (s. 87), informacje dotyczące alternatywnych teorii względem przyjętych przez Doktorantkę (s. 109), czy dane statystyczne (s. 216n). Przypisy te nie tylko ubogacają rozprawę, ale wskazują także na umiejętność oddzielania przez Autorkę informacji istotnych dla prowadzonego wywodu badawczego od informacji pobocznych.

W pracy naukowej duże znaczenie przywiązuje się do umiejętności syntezy. Recenzowana rozprawa jest świadectwem opanowania tej umiejętności przez Doktorantkę, co potwierdza sposób zredagowania jej zakończenia (s. 396-404). Nie jest ono prostym zsumowaniem uzyskanych wyników analiz, ale zawiera wnioski, które Autorka wyprowadziła na ich kanwie.

Rozprawa doktorska mgr J. Rachwalskiej została napisana zwięzłym i jasnym językiem. Tekst został umiejętnie podzielony na akapity, dzięki czemu lektura jest łatwiejsza. Doktorantka wykazała wiele troski o poprawność edytorską tekstu. Znajdujące się, stosunkowo nieliczne, niedociągnięcia warsztatowe dotyczą głównie błędów w zapisie nazwisk (np. A. Nadbrzeżny – s. 48 i 446), nazw (np. Wyższa Szkoła Teologiczno-Społeczna – s. 245), czy tytułów („Christianity Today” – s. 349).

4. Problemy do dyskusji na obronie publicznej

Aktualna i interesująca problematyka rozprawy mgr J. Rachwalskiej budzi zainteresowanie i skłania do dalszej dyskusji, a przynajmniej kontynuacji niektórych jej wątków. Z tego powodu proszę Doktorantkę o ustosunkowanie się do następujących problemów:

1. Z analiz prowadzonych na stronach 154-155 można wysnuć wniosek, że Doktorantka postuluje rozwój teologii przywództwa. Czy ma ona być odrębną subdyscypliną teologii, czy też jednym z zagadnień teologii praktycznej?
2. Doktorantka wskazała na dwa dominujące style przywódców w ruchu pentakostalnym: wizjonerski i partycypacyjny. Który z nich można określić jako docelowy w przywództwie pastorów?

5. Wniosek końcowy

Rozprawa doktorska mgr Julity Rachwalskiej wnosi znaczący wkład w rozwój refleksji teologicznopastoralnej dotyczącej problematyki przywództwa kościelnego. Autorka wykazała się umiejętnością pracy naukowej w zakresie stawiania problemów badawczych, ich

rozwiązywania poprzez wytwarzanie źródeł, ich krytyczną analizę oraz zdolnością syntezy. Na podstawie przedstawionych uprzednio przesłanek wyprowadziła uprawnione wnioski i wskazała na możliwości dalszego rozwoju przywództwa w ruchu zielonościątkowym oraz na kierunki badań teologicznopastoralnych w tym zakresie. Dysertacja jest cenną pomocą dla pastorów oraz osób zaangażowanych w tworzenie i rozwój wspólnot związanych z ruchem pentakostalnym. Recenzowana praca spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim w odpowiednich przepisach państwowych, dlatego stawiam wniosek do Rady Wydziału Teologicznego Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej o dopuszczenie mgr Julity Rachwalskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

K. Dominik Lipiec